

В.Ю. ГОРЕВА**ЛЕГІТИМНЕ ПАНУВАННЯ В ЕПОХУ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВЕБЕРІВСЬКІ ТИПИ
ВЛАДИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ**

Визначено основні характеристики сучасного суспільства, проаналізовано «три типи легітимного панування» (традиційне, харизматичне, легальне); доведено, що людство, яке стикається з небаченими раніше кризами та трансформаціями, потребує налагодження стабільності та безпеки функціонування у соціумі, чого неможливо досягти без вироблення концепцій сталого розвитку, що зокрема відображається в сучасних політичних процесах, з огляду на такі виклики, як глобалізація, цифровізація, криза лібералізму та зміна складу політичних еліт; приділено увагу етичним аспектам політичного панування, питанням справедливості та відповідальності, аналізу впливу особистих якостей та групових характеристик політичних еліт на їхню діяльність.

Ключові слова: влада, політичні еліти, легітимне панування, етика, цифровізація, суспільство.

V.Yu. HOREVA**LEGITIMATE DOMINATION IN THE AGE OF TRANSFORMATION: WEBERIAN
TYPES OF AUTHORITY THROUGH THE PRISM OF MODERNITY**

The main characteristics of modern society are identified, the “three types of legitimate rule” (traditional, charismatic, legal) are analyzed; It has been proven that humanity, facing unprecedented crises and transformations, needs to establish stability and security of functioning in society, which cannot be achieved without developing concepts of sustainable development, which is reflected in modern political processes, given such challenges as globalization, digitalization, the crisis of liberalism, and the changing composition of political elites; attention is paid to the ethical aspects of political domination, issues of justice and responsibility, and the analysis of the influence of personal qualities and group characteristics of political elites on their activities.

Key words: power, political elites, legitimate rule, ethics, digitalization, society.

Постановка проблеми. На початку даного дослідження, з метою окреслення сенсу його проведення, результатом якого є написання статті, потрібно чітко усвідомити, що політичні еліти є важливим аспектом суспільства, які створюють, перш за все, етичну та нормативну (правову) базу функціонування соціуму у цілому та індивіда, зокрема. Правильним буде зазначити, що на сучасному історичному етапі неможливо уявити стабільність та процвітання суспільства за усіма його напрямками (політичного, економічного, духовного, наукового, освітнього та культурного) без філософського осмислення проблем владної діяльності та управлінської культури, зокрема в історичних витоках.

Основні ідеї політичного панування у найбазовішому виді були закладені у часи античності. Усім відомі роздуми Платона про ідеальну державу, центральною ідеєю яких є пошук істини та справедливості, покладають передумову пошуку та визначення чеснот керівників держави. Володіння визначними знаннями мали значну цінність у суспільстві, тому що надавали великий соціальний статус їх власників.

Є така думка, що певні філософські концепції, розроблені за часів античності, актуальні для сьогодення. Арістотелем був розроблений трактат про державу, що містить початки соціальної та політичної філософії, політології, а також теорії

управління [1]. Але за багато століть уявлення про управління та керування державою зазнали трансформацій та ускладнилися соціальними чинниками, до яких можна віднести зокрема подоланням феодалізму та утвердження буржуазних відносин, появу середнього класу, зростання кількості населення, розвиток дипломатичних відносин, побудову демократичних устроїв влади тощо, що як ланцюгова реакція призвело до впровадження системи розподілу влади, ідея якої первинно була запропонована англійським мислителем Дж. Локом, та формулюванням різного роду структурних та системних інституцій [6].

Розглядаючи вищенаведені процеси у суспільстві, ми маємо розуміти, що конституційно впорядкований поділ влади у відомій нам формі на законодавчу, судову та виконавчу (її також називають – адміністративну) мав би бути надійним механізмом гарантій особистої свободи для людини. Сучасний стан речей свідчить, що захист особистої свободи через конституційні обмеження влади не виправдав очікувань. У суспільстві спостерігаються такі явища, як втрата віри у справедливість, незалежну від власних інтересів окремої групи; використання законодавчих владних повноважень для санкціонування насилля; та найголовніше – відсутність незалежності кожного окремого виду влади та спекулювання на цьому полі. Тож яким є утворення політичної еліти сьогодні у досить

кризовий час для лібералізму? Що є основою процесу відбору тієї чи іншої правлячої еліти?

У контексті цього дослідження вагомою є думка німецького філософа та соціолога М. Вебера, який, перш за все, поглибив ідею раціоналізації процесу пізнання з одночасним визнанням більшої раціональності самої соціальної реальності. Це здійснюється завдяки піднесенню ролі індивіда в соціальній діяльності; згідно із теорією Вебера – саме окремі індивіди виступають у ролі провісників нових ідей, харизматичних лідерів, які ведуть за собою і згуртовують своїх послідовників, змінюють обличчя суспільства і надихають на боротьбу за краще життя [11, с. 225].

Сучасність яскраво демонструє, що за досить короткий проміжок часу відбуваються масштабні суспільні процеси, які раніше за такий самий час фізично не могли відбутися. Світ змінюється фактично на очах: глобалізація, цифровізація, розвиток технологій, стихійні лиха, війни та збройні конфлікти, міграція та інше. На перший план виходить потреба у мінімізації негативних наслідків від таких процесів, що є по суті суспільним благом, досягнення якого покладається на керівників держави, тобто фактично на політичні еліти. У зв'язку із таким баченням проблематики, ми маємо також відповісти на питання, чи дійсно що лише сильні держави можуть забезпечувати безпеку населення із збереженням прав та свобод індивіда, проте з метою побудови сильної та ефективної держави обмеження індивідуальних прав і свобод є неминучою? Можна перефразувати питання та висловити його таким чином – чи неминуче обмеження прав і свобод заради побудови сильної держави у сучасних умовах?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У політичній та соціальній науці наразі є досить багато вітчизняних вчених, які мають власне бачення теорії еліти, створили власні класифікації політичних еліт, а також здійснили певні узагальнення щодо самого феномену елітаризму. Це вчені: В. Бебик, О. Крюков, Л. Мандзій, В. Білецький, І. Мигович, В. Павлів тощо.

Для визначення сучасного розуміння еліт та аналізу прийняття політичних рішень авторкою були використані дослідження наступних зарубіжних вчених: Майкл Бертон (Michael Burton), Томас Дай (Thomas R. Dye), Джон Гіглі (John Higley), Г. Лоуелл Філд (G. Lowell Field), Гармон Зіглер (L. Harmon Zeigler) та Пітер Джон (Peter John).

Про осмислення сучасності та прогнозування тенденцій, на що чекати Світові, багато говорять на світових майданчиках, таких як Всесвітній економічний форум, в працях Римського клубу [12], зокрема Української асоціації Римського клубу, а також Міжнародної асоціації політичних наук (IPSA) [13].

Що стосується лібералізму, то ми можемо спостерігати поділ світової суспільної думки на те, що, по-перше, лібералізм досяг піку свого розвитку, та, по-друге, зазнає суттєвих змін або припинить своє існування. Аргументовано такі висновки зробили вчені: Ф. Фукуяма та І. Валлерстайн. Крім цього, сама по собі доктрина лібералізму була описана у 20 ст. в роботах Л. Мізеса, Д. Дьорінга, Д. Боуза, Ф. Хайека.

Мета статті полягає у окресленні сучасного стану формування політичної еліти, з їх чітко характерними особливостями: невираження думки суспільства, а маніпуляції думками; похилий вік світових лідерів (здебільшого у гібридних та автократичних режимах); умов турбулентності світової економіки та розростання збройних конфліктів, пандемії та міграції, через призму типів легітимного панування за М. Вебером та його концепції «покликання до політики».

Виклад основного матеріалу. Макс Вебер як один із найвідоміших мислителів на межі 19-20 ст., що приніс у філософсько-соціальну думку багато політичних, соціальних та етичних ідей, здійснював осмислення суті політики, влади, управління та зробив вагомий внесок у сучасні соціально-політичні теорії. Розпочинаючи свій доклад перед студентами «Політика як покликання та професія», що пізніше був опублікований, він ставив питання про те, що ми взагалі розуміємо під політикою. Базис же уваги Макса Вебера був загострений на осмислення, яким чином людині можна займатися політикою, тобто впливати на розподіл влади між політичними утвореннями та всередині них.

У даному дослідженні нас не цікавить заняття політикою «за випадком» під час здійснення волевиявлення шляхом голосування, чи «за сумісництвом» – коли політична діяльність здійснюється за якоюсь необхідністю та, що найголовніше, не сприймається як власне покликання.

Реалізація людини у діяльності, яка є її покликанням, на думку Г. Сковороди є щастям, логічною та природною потребою кожної людини [10]. З цією думкою в цілому можна погодитися. Макс Вебер пише, що існує два способи зробити політику своєю професією: це жити «для» політики, або жити за «рахунок» політики.

Перед тим, як перейти у наших роздумах далі, ми мусимо окреслити одну деталь, яка хоча є очевидною, але часто забувається у контексті роздумів про політичні та суспільні виклики. Макс Вебер був німцем, який, як ми це добре знаємо, досліджував соціальні чинники розвитку суспільства саме європейського континенту, що знайшло своє відображення зокрема у його роботі «Протестантська етика та дух капіталізму». З плином часу та після двох найбільших воєн в історії людства, саме європейські цінності були покладені у основу Ради Європи, яка директивно наголошує, що з метою недопущення майбутніх військових конфліктів у суспільстві мають бути реалізовані принципи демократії, забезпечення прав людини та верховенства права. Станом на кінець Другої світової війни Західний світ був виробником більшої частини світової економіки та носієм найбагатшої, багатовікової культури, наукової та філософської думки. Саме Європа упродовж багатьох століть після краху Римської імперії винаходила нові форми правління, хоча немає нічого абсолютного та в історії Європи були свої добрі й погані часи. Тим не менш, чи потрібні наразі докази того, що на закінчення першої чверті XXI ст. такий стан речей назавше (хоча

це ще потребує окремого дослідження) змінився? І тут ми маємо також повернути кут н 17:323.39ашого зору на Схід, де процес деконструкції суспільного та політичного устрою вже йде повним ходом, рано чи пізно розпочнеться його створення вже на новому, поки неконтурованому ґрунті.

Близький Схід демонструє досить суперечливі явища, останні зі яких: прагнення Ірану до створення ядерної зброї; технологічний розвиток та інвестування ОАЕ в штучний інтелект; поразка та падіння режиму правлячої влади у Сирії наприкінці 2024 р., продовження військового конфлікту у Секторі Гази. Як узагальнення вищенаведеного можна із великою вірогідністю сказати, що створений за європейським зразком світовий порядок, яким ми його наразі знаємо, йде у минуле, а порядок денний у регіоні і далі буде визначати війна та її руйнівні та міграційні наслідки.

Не можемо оминати демографічні кризи у таких країнах як Японія та Північна Корея, де триває процес старіння нації та падіння коефіцієнта народжуваності.

Сучасний стан світової економіки знаходиться у досить кризовому становищі і хоча досягнення та збереження фінансового благополуччя є завданнями економіки та економістів, яким до речі був сам Макс Вебер, ми лише побічно торкнемося даної теми, висловивши думку про те, що для забезпечення росту економіки старих рішень наразі замало. Так перекладання боргів, встановлення санкцій, підвищення тарифів на імпорт та хижацтво чужими ресурсами у далекій перспективі до позитивних результатів не призведе. Світові потрібні нові географічні відкриття у космосі, для здійснення яких потрібні як і наукові, технологічні, інженерні рішення, так і управлінські.

Таким чином, концепт політичної еліти не втрачає своєї актуальності сьогодні, а перед самими елітами стоять глобальні виклики побудови майбутнього до цього часу невідомого людству.

Перед тим, як перейти до характеристики типів легітимного панування, Макс Вебер визначив інститут, у якого лідер та політичні еліти в цілому функціонують. Перш за все, мова йде про те, що лише держава – це єдине джерело права на фізичний примус, а лідерство за Вебером – це вид авторитетного, владного керівництва, сенс якого полягає в здатності віддавати накази і викликати покору. Іншими словами лідерство передбачає існування ймовірності, що наказ спричинить послух у певної групи людей. При цьому таке суспільство має характеризуватися хоча би мінімальним бажанням підкорятися. Наразі світова цивілізація спирається на виховану в індивіда звичку підкорятися. Хоча у цьому присутній позитивний момент, бо покора відбувається визначеним у суспільстві правилам справедливої поведінки. Проте, не треба забувати – для стримування бажань індивіда час від часу необхідне втручання влади. З цього постає вічне питання справедливості. Чи можемо ми наразі сказати, що дії влади цілком є справедливими?

Говорячи про справедливість прийнятих владою рішень, постає також проблематика старіння лідерів. Керування країнами, у яких люди мають незначний вплив на обрання влади та формування уряду, або у яких лідерів не обирають (авторитарні або напівдемократичні режими), здійснюються владою, представники якої старші у середньому на 9-12 років, ніж це було у 1975 р. [9, с. 74]. Серед негативних наслідків цього процесу можна охарактеризувати наступне: втрата чутливості до нових суспільних запитів (екологія, цифрові права тощо), консервація влади: еліти прагнуть зберегти свій владний статус і чинять опір реформам, зниження легітимності та криза довіри: молоді покоління сприймають владу як відірвану від реальних потреб суспільства.

Демократичні режими, спираючись на власні ідеали, продовжують вірити у те, що система державних інститутів, при яких парламент, обраний народом, більшістю голосів приймає закони і скеровує діяльність уряду, є найефективнішою формою управління. Хоча час від часу всі ми можемо спостерігати наслідки, що є небажаними для всіх, але демократично ухваленими.

Ми цілком можемо поділити парламентське голосування на дві окремі групи. Перша, це голосування щодо питань, які стосуються усіх без виключення. Засадою такого голосування є дійсно стійка позиція відносно даного питання у суспільстві. Зовсім інша річ, це голосування відносно окремих заходів, що несуть в собі вигоди чи збитки для окремої групи індивідів. Запитаймо себе, чи дійсно справедливим є те, що з метою отримання більшості голосів те чи інше політичне утворення пообіцяє якісь блага та привілеї окремій групі населення? Припустимо, що це будуть пенсіонери чи багатодітні родини? Так само розглянемо інший приклад, коли обіцянка зводиться до того, щоб навпаки забрати привілеї, наприклад у чиновників чи суддів. Таким чином, парламент рано чи пізно зводиться до діяльності із поділу благ між більшістю. Індивіди тим часом підкоряються такому стану речей, вважаючи це справедливим для них у даний окремий проміжок часу.

Що стосується самого Вебера, то він надав відповідь на питання, чому люди, що знаходяться у підпорядкованому становищі, погоджуються на покору авторитету, у трьох видах внутрішніх виправдань, тобто засадах легітимності, які, на думку вченого, у чистому виді зустрічаються досить рідко – це традиційне, легальне та харизматичне панування [4].

Харизматичному типу панування Макс Вебер присвячує більшість своїх роздумів, посилаюсь на те, що такий тип панування був наявний в усіх історичних часах та на всіх регіонах. Хоча, знову ж таки, Вебер спирається на європейській (західний) історичний досвід, вважаємо за необхідне зробити невеликий відступ та згадати постать індійського політичного діяча Магатма Ганді, який мав вагомий внесок на шляху досягнення незалежності Індії від

Британського господарства саме ненасильницьким супротивом, «сатьяграха». Цей приклад є важливим, як свідчення індивідуального по своїй суті прояву особистості зі унікальним життєвим досвідом [5].

Харизма, як виняткова якість особистості, що викликає захоплення та відданість, може проявлятися в різних формах: від політичних лідерів, які використовують її для здобуття популярності, до релігійних та бізнес-лідерів, чия харизма надихає послідовників та працівників. Ця концепція цілком на часі, зокрема через те, що допомагає зрозуміти роль особистості в політиці та суспільстві, причини популярності певних лідерів та небезпеку зловживання харизмою. Логічно було би прийти до висновку, що важливо критично оцінювати харизматичних лідерів, оскільки їхній вплив може бути використаний як для позитивних, так і для негативних цілей, і не піддаватися їхньому впливу беззастережно. Але чи розділяє цю думку більшість, що перебуває у підпорядкованому становище?

З-поміж усіх типів легітимного панування, особливої уваги заслуговує харизматичне панування, яке в умовах глобальної невизначеності набуває нових форм. У лідерах сучасності дедалі більше цінується не раціональна законність, а емоційна привабливість, здатність об'єднати громадян навколо ідеї або, головним чином, образу. Водночас традиційна влада, яка спирається на усталені звичаї й інституції, демонструє обмежену здатність адаптуватися до динаміки політичної модернізації.

Легальне панування, хоча й залишається наріжним каменем демократичних систем, поступово змінюється під впливом цифрової бюрократії, алгоритмічного управління й зростаючої ролі технократичних еліт. Це ставить питання про оновлення критеріїв легітимності: чи достатньо вже самого формального дотримання процедур, аби влада залишалася довіреною та ефективною?

Сучасне суспільство очікує не лише суворого виконання процедурних норм, а й реального змісту цих норм – справедливості, прозорості, відповідальності та орієнтації на суспільне благо. Легітимність влади дедалі більше пов'язується із дієвими результатами, чесністю прийняття рішень та врахуванням інтересів громадян, а не тільки з формальним слідуванням закону.

У сучасних політичних реаліях технократичні еліти стають дедалі помітними, адже політичні рішення дедалі частіше ухвалюються не на основі суспільного мандату, а згідно з експертною компетенцією. Така зміна балансу між політичною відповідальністю та технічною ефективністю засвідчує зміщення акцентів із класичного веберівського легального типу панування до модифікованої форми, де легітимність впливає не лише з законності, але й із доказовості, аналітичності та результативності управління.

Висновки. Ідеї Макса Вебера, зокрема його типологія легітимного панування, залишаються

надзвичайно актуальними для аналізу сучасного політичного процесу. Попри радикальні трансформації глобального порядку, ці концепції дають змогу краще зрозуміти, яким чином влада здобуває або втрачає легітимність у добу технологій, швидких змін та викликів стабільності. Харизматичне, традиційне та легальне панування виявляють нові конфігурації, що потребують подальшого філософського осмислення. Особливої уваги потребує взаємодія між раціонально-правовою та технократичною легітимністю, адже вона формує контури нової епохи влади, де ключовими стають не лише юридичні норми, але й здатність приймати ефективні, науково обґрунтовані рішення у відповідь на складні соціальні запити. Легітимність більше ніж колись потребує реальних результатів, етичності владних рішень та відповідальності еліт перед суспільством.

Список джерел інформації

1. Аристотель. (2023). *Політика*. Retrieved from <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>
2. Баярчак Н. (2023). Харизматична влада у концепції Макса Вебера. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 5(65), 11–15. Retrieved from [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5\(65\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-2)
3. Вебер М. (1998). *Три чисті типи легітимного панування. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика*; переклад з німецької, післямова та коментарі О. Погорілого. К.: Основи. С. 157–172.
4. Вебер М. (1998). *Покликання до політики. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика* / переклад з німецької, післямова та коментарі О. Погорілого. К.: Основи. С. 172–191.
5. Горохова Людмила. Теорія соціальної дії Макса Вебера перед викликами глобальних трансформацій. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house "Helvetica". 2023. 16 (93). P. 18–24. DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-02>
6. Лок Джон. (2020). *Два трактати про правління*; пер. Павло Содомора К.: Наш Формат. – 312 с.
7. Погорілий О. (1998). *Читаючи Вебера. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика*; переклад з німецької, післямова та коментарі О. Погорілого. К.: Основи. С. 479–495.
8. Пержун В.В. *Три чисті типи легітимного панування: управлінська думка М. Вебера і сучасність*. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-16-4>
9. Світ попереду 2025. *The Economist*. Спецпроект New Voice.
10. Скворцова К. (2014). «Сродня» праця як онтологічна передумова щастя. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. Вип. 2. С 33–38.
11. *Філософія*: підручник. (2002). Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. 2-ге вид., стереотип. К.: Либідь. 408 с.
12. The Club of Rome Podcast. Retrieved from <https://www.clubofrome.org/>
13. International Political Science Association. Retrieved from <https://www.ipsa.org/>

References (transliterated)

1. Arystotel. (2023). Polityka. Retrieved from <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>
2. Baiurchak, N. (2023). Kharyzmatychna vlada u kontseptsii Maksa Vebera. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia, 5(65), 11 – 15. Retrieved from [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5\(65\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-5(65)-2)
3. Veber M. (1998). Try chysti typy lehitymnoho panuvannia. Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka ; pereklad z nimetskoi, pisliamova ta komentari O. Pohoriloho. K. : Osnovy. S. 157 – 172.
4. Veber M. (1998). Poklykannia do polityky. Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka / pereklad z nimetskoi, pisliamova ta komentari O. Pohoriloho. K. : Osnovy. S. 172 – 191.
5. Horokhova, Liudmyla. Teoriia sotsialnoi dii Maksa Vebera pered vyklykamy hlobalnykh transformatsii. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house “Helvetica”. 2023. 16 (93). P. 18 – 24. DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-02>
6. Lok Dzhon. (2020). Dva traktaty pro pravlinnia; per. Pavlo Sodomora K. : Nash Format. – 312 s.
7. Pohorilyi O. (1998). Chytaiuchy Vebera. Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka ; pereklad z nimetskoi, pisliamova ta komentari O. Pohoriloho. K. : Osnovy. S. 479 – 495.
8. Perzhun V.V. Try chysti typy lehitymnoho panuvannia: upravlinska dumka M. Vebera i suchasnist. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2020-16-4>
9. Svit poperedu 2025. The Economist. Cpetsproiekt New Voice.
10. Skvortsova K. (2014). «Srodnia» pratsia yak ontolohichna peredumova shchastia. Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. Vyp. 2. S 33 – 38.
11. Filosofiia : pidruchnyk. (2002). Bychko I.V., Boichenko I.V., Tabachkovskiy V.H. ta in. 2-he vyd., stereotyp. K. : Lybid. 408 s.
12. The Club of Rome Podcast. Retrieved from <https://www.clubofrome.org/>
13. International Political Science Association. Retrieved from <https://www.ipsa.org/>

Надійшла (received) 12.05.2025

Відомості про авторів / About the Authors

Горева Вікторія Юрївна (Viktorii Horeva) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», аспірант кафедри філософії; Харків, Україна;
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1669-6005>